

Aivotutkijan deterministiset selitykset

Toni Ahlqvist

David H. Ingvar: Kymmenet aivot. Like 2001. 128 s.

Muutaman viime vuoden aikana näyttää muodostuneen tavaksi, että neurologit, fyysikot, geneetikot ja muut "eksaktin" ja luonnontieteellisen maailmankuvan kanssa painivat tiedemiehet pyrkivät ulottamaan selityksensä sellaisenaan yhteiskuntateorian kentälle. Tavaksi on tullut, että kvanttikenttien todennäköisyyspelien, synaptisten signaalivirtojen ja molekulaaristen prosessien avulla pyritään luomaan deterministisiä yleistyksiä, jotta ihmisen käyttäytymistä ja yhteiskunnallisia prosesseja voitaisiin selittää "eksaktin" perustan kautta. Yhteiskunnan tieteellinen selittäminen naturalisoidaan, muutetaan luonnontieteellisen metodin tutkimusobjektiksi.

Tätä viitekehystä vasten onkin erityisen mielenkiintoista lukea lääketieteen emeritusprofessori David H. Ingvarin kirjaa Kymmenet aivot, joka takakannen mukaan "kertoo oppineesti ja helpotajuisesti kymmenestä merkkihenkilöstä, jotka kärsivät enemmän tai vähemmän vakavista aivosairauksista". Nämä enemmän tai vähemmän kärsivät merkkihenkilöt ovat: Aleksanteri Suuri, Fjodor Dostojevski, Friedrich Nietzsche, Woodrow Wilson, Vladimir Lenin, Winston Churchill, Adolf Hitler, Mao Zedong, Ernest Hemingway ja John F. Kennedy. Kohtuullisen tuttuja miehiä, siis.

Yhteiskunnallisen kehyksen häivyttäminen

Vaikka tulee huomata, että kyseessä on populaari ja provokatorinen kirja, ei voi olla mieltämättä Ingvarin teoksen merkitystä yhteiskunnan naturalistisen selitysmallin peilaajana. Naturalismin problematiikassa kun ei niinkään ole kyse siitä, etteikö yhteiskuntatieteissä syntyisi laadukasta ja tuloksellista tutkimusta, vaan siitä, että varsinkin suomalaisessa yhteiskunnassa voimistunut teknologinen tiedonintressi edellyttää helposti sulatettavia tuloksia ja tulosten välitöntä sovellettavuutta. Ingvarin teosta ei näin ollen voikaan pitää pelkästään mielenkiintoisena ajatusleikkinä ja merkkihenkilöiden patografisen viitekehyksen populaarina paljastamisena, vaan yhteiskunnallisen viitekehyksen häivyttämisena. Ingvarin esseiden merkkihenkilöiden toiminnallista kehityskaarta ja yhteiskunnallista merkitystä ei yhtäkkiä enää säätelekään yhteiskunta ja sosiaalisten suhteiden verkosto, vaan erilaisten halvausten, neuroosien, kalkkeumien, hysterioiden, pakkoliikkeiden ja kemiallisten substanssien käytön rytmikäs vuorottelu. Näin kiusallisen monimutkainen yhteiskunnallinen viitekehys häivytetään ja tilalle otetaan "eksakti", mitattava ja helposti sulava vaihtoehto. Kun työn implisiittinen lähtökohta on edellä mainittu, ei lienekään yllättävää, että Ingvar yrittää saada kaikki esseissä käytetyt lähteet vaikka väkisin tukemaan erilaisia medikalisoivia selitysmalleja. Yhteiskunnalliset prosessit tiivistyvätkin mitä erilaisimmiksi kliiniksiksi tiloiksi, jotka Ingvarin ajattelussa eksplisiittisesti säätelevät esimerkiksi kansallisvaltion hallintaprosesseja. Kukaan ei varmastiakaan kiellä, etteikö Adolf Hitlerin tai Mao Zedongin tapa johtaa kansallisvaltiota olisi päätyntä hirvittäviin tragedioihin, mutta näiden tragedioiden tyypistäminen erilaisiksi kliiniksiksi tiloiksi vaatii melkoista kontekstisokeuden oireyhtymää. Esimerkkinä medikalisoivan selitysmallin väkivaltaisesta tuomisesta politiikan kentälle voisi mainita Leniniä koskevan esseen. Ingvarin mukaan vuosina 1918B1920 "alettiin kiinnittää huomiota siihen asteittaiseen muutokseen, joka Leninissä tapahtui B elihän hän näin vuosina kroonisessa stressitilassa" (s. 61). Vuoden 1920 paikkeilla Leninin "aivoverisuonten kalkkeutuminen" tuli sitten selvästi esiin ja aiheutti "jo ennestään köyhän tunne-elämän yksipuolistumisen", joka ilmeni vainoharhoina (s. 62). Tällä prosessilla oli kaksi seurausta:

"Lenin näki joka puolella vihollisia, jotka täytyi tuhota, vangita, lähettää maanpakoon tai teloittaa ilman oikeudenkäyntiä." (s. 62)

"Hänen puheisiinsa ja poliittiseen toimintaansa ujuttautui valheellisuus, joskus jopa puhdas epärehellisyys, jota hän käytti saavuttaakseen päämääränsä." (s. 62)

Yllä mainitut sitaatit sopivat yllättäen myös Aleksanteri Suuren, Adolf Hitlerin ja Mao Zedongin taudinkuvauksiin, vaikka Aleksanteri Suuri oli "viinijuoja", Adolf Hitler oli "lääkkeiden väärinkäyttäjä" ja Mao Zedongilla oli "sydänkohtauksia" ja "ALS". Ei varmastiakaan vaadi neurologia selittämään maailkolle, että totalitarististen ja henkilöpalvontaan perustuvien järjestelmien johtajilla on yhteisiä käyttäytymismalleja.

Nietzsche ja aivokuppa

Ingvar vielä varmuudeksi kysyy mitä olisi tapahtunut, jos Leninin aivot eivät olisikaan kalkkeutuneet niin yllättäen? No tietenkin Stalinin olisi pitänyt luopua vallasta, Leninin miehet olisivat säilyneet politbyroon jäseninä ja terrori olisi päättynyt (s. 67). Yleisenä hoitomuotona etenkin "tunteettomalle" Leninille ja "moralistisesti neuroottiselle" Yhdysvaltojen ex-presidentti Wilsonille Ingvar suosittelee jokavuotista kunnan lomaa. Jos näin olisi tapahtunut, kenties:

"[M]aailma olisi näyttänyt toisenlaiselta. Ehkäpä Versailles=n rauhansopimus olisi muotoutunut toisenlaiseksi, ja ehkäpä useampi neuvostokansalainen olisi selvinnyt vallankumouksen terrorista" (s. 123).

Näitä poliittisen logiikan kukkasia löytää Ingvarin työstä useampiakin. Ehdoton huipentuma on kuitenkin Nietzschen neurologista tilaa käsittelevä essee. Ingvarilla on nimittäin ongelma: hän ei Nietzschen tekstejä "perusteellisesti tutkittuaankaan" ole päässyt niistä "selvyyteen ja ymmärykseen" (s. 38). Tämä taas johtuu siitä, että Nietzsche oli mieltynyt "aforistisiin ja dogmaattisiin sanamuotoihin", "teemamuutoksiin" ja "paradoksaalisten ilmaisujen" käyttöön (s. 36). Ymmärrystä vaikeuttaa edelleen "itserakkaus ja kritiikin puute", jonka tuloksena on "vaikeaselkoinen kirjallinen esitys, jossa epäselvät, usein älykkäästi

muotoillut syvälliset ajatukset sekoittuvat varsinaisten latteuksien kanssa" (s. 36B37). Ja sitten diagnosiin:

"Ennen kaikkea ajatuksenkulun silmiinpistävä fragmentaarisuus oli merkinä huomattavasta orgaanisesta aivohäiriöstä. Näin oli myös selvien suuruudenhulluuspiirteiden kanssa. Sellaisia piirteitä voidaan havaita muun muassa aivokupan yhteydessä." (s. 38).

Eli tietty kirjoitustyyli, joka fragmentaarisesti ja vaikeaselkoisesti yhdistää ajatuksia ja latteuksia, havaitaan muun muassa aivokupan yhteydessä. Nietzsche'n kymmenen viimeisen vuoden elämä on toki yleisesti tunnettu, mutta tämän spekulatiivisen mukaan suurimmalla osalla kirjoittavista ihmisistä on todennäköisesti muun muassa aivokuppa. Ingvarin mielestä olisi myös "toivottavaa [...] pystyä >riisumaan= Nietzsche'n tuotannosta kuppakerros [!] ja siten saada jäämään jäljelle >alastomampi= kuva hänen filosofisesta ja historiallisesta sanomastaan" (s. 37). Kyllä tällainen järjen kirkkaus vetää allekirjoittaneen aivan mykäksi. Samanhenkinen logiikka paistaa läpi koko teoksen. Kertooko esimerkiksi lause: "Churchillin elämäntapa vaikuttaa minusta paljon charmikkaammalta kuin Hitlerin, joka oli kasvissyöjä" (s.121) jotain neurologiasta, politiikasta vai kenties henkilökohtaisista ruokailutottumuksista?

Uhkana yhteiskunnan naturalistinen selittäminen

Korostan edelleen, vaikka kirja onkin populaari esitys, tai oikeastaan juuri siksi, tämänkaltaista yhteiskunnan naturalistista selitysmallia ja ihmiskäsitystä tulee lähestyä äärimmäisen kriittisesti. Kirjan peilaama yhteiskunnan selittämisen tapa täytyy ottaa vakavasti, mikäli yhteiskunnan selittämisen ei haluta täysin lipsahtavan reduktionismin kentälle. Ingvarin sanoja lainaten: tämä kirja vaikuttaa hyvin tyyppilliseltä omalle ajalleen. Vaikeata olisi ollut kuvitella vielä kolme vuosikymmentä sitten yhteiskunnallisen selittämisen redusoituvan näin konkreettisesti, vaikka positivistinen metodologia olikin yhteiskuntatieteiden valtavirtaa. Kokonaan toinen asia taas on kustantajan intressi. Likehän on aikaisemmin kunnostautunut aivotutkimuksen kritiikin saralla julkaisemalla esimerkiksi Jyri Puhakaisen ansiokkaita naturalistisen ihmiskuvan kritiikkejä. Nyt kustantaja kaiketi yrittää herättää keskustelua julkaisemalla käsillä olevan, täysin vastakkaisen esityksen. Ja täytyy myöntää, strategian toivoisi onnistuvan. Keskustelua tarvitaan ja kipeästi, koska yhteiskunnan naturalistiset selitysmallit tulevat todennäköisesti vain vahvistamaan suomalaisen tutkimusrahoituspolitiikan painotuksista johtuen.

Kirjoittaja on filosofian maisteri, joka valmistelee väitöskirjaa Turun yliopistossa.